

A német kivándorlás Amerikába, 1709–1920

Farley Grubb az Egyesült Államok-beli Delaware Egyetem oktatója. Közgazdaságtanból doktorált 1984-ben, de történelem és filozófia szakos diplomával is rendelkezik. Elsődleges kutatási területe a gyarmatosítás és az amerikai bevándorlás története, foglalkozik többek között a bevándorlók társadalmi összetételével, családi kapcsolataival, valamint elő- és utótörténetével is. Az egyetemen főleg mikroökonómiát és gazdaságtörténetet oktat. Grubb 2011-ben írta meg *German Immigration and Servitude in America 1709–1920* (Német bevándorlás és szerződéses szolgaság Amerikában 1709–1920) című könyvét, amelyben gyakorlatilag összegzi a gyarmatosítással és a vele párhuzamos bevándorlással kapcsolatos kutatási eredményeit. Ezzel a témával az 1980-as évek közepe óta foglalkozott, és amint arra a kötet bevezetőjében utal, a kutatást befejezettnek tekinti, noha akadnak további kérdések is a témával kapcsolatban, ezek megválaszolását viszont a jövő kutatóira bízta. A könyv gyakorlatilag egy társadalomtörténeti-történeti demográfiai összegzés, amely nem csak a XVIII–XX. századi német, vagy amerikai történelemmel foglalkozók számára lehet hasznos, de módszertani szempontból azoknak is, akik a magyarországi külső és belső migráció témakörét szeretnék kutatni.

A kötet három nagyobb részre oszlik. Az elsőben Grubb magával a német bevándorlással foglalkozik, bemutatja annak történetét, folyamatát, illetve bizonyos mértékig a mentalitástörténet módszeréhez nyúlva azt is, hogy hogyan élték meg a migrációt annak résztvevői, akiknek az életmódjába is betekintést enged a szerző. A második nagy részegység a szerződéses szolgaság piacának történetét, működését és bukását elemzi gazdaságtörténeti szempontból, a harmadik rész pedig egyfajta epilógusként bemutatja a tárgyalt események utóéletét. Véleményem szerint magyar szempontból a kötet első része forgatható leginkább haszonnal, mivel részletesen foglalkozik olyan történeti demográfiai tárgykörbe tartozó jellemzőkkel, mint például a családok összetétele, a korcsoportok szerinti megoszlás, a morbiditás és a mortalitás, vagy az iskolázottság és az iskoláztatási szokások.

Az első fejezet a bevándorlás történetét vázolja fel 1727-től 1835-ig. Grubb elsősorban a pennsylvaniai németek történetét dolgozta fel, az ő példájukon érzékelteti a bevándorlás karakterisztikus vonásait. Pennsylvania államba a németek három nagyobb hullámban érkeztek a függetlenségi háborút megelőzően. Az első hullám 1683-tól 1709-ig, vagyis „Germantown” alapításától a svájci mennoniták érkezéséig tartott. A második hullám 1710-től 1727-ig terjedt, ekkor kezdett a bevándorlás komolyabb méreteket öltetni. A harmadik hullám 1727-től a háború kitöréséig, azaz 1776-ig tartott. Az első fejezet kezdő dátuma 1727, vagyis a harmadik szakasz kezdete, ennek oka az, hogy ettől az évtől érhetőek el statisztikai adatok a bevándorlókra vonatkozóan, vagyis innentől sokkal pontosabb információk állnak a kutatók rendelkezésére. A kötet címében megjelölt kezdődátumot, 1709-et és az ezt követő rövid szakaszt csak említés szintjén kezeli a szerző. A bevándorlókat szállító hajók kapitányait 1727-től kezdve kötelezték arra, hogy nyilvántartást vezessenek a hajóikon utazó személyekről. Ezek a dokumentumok tartalmazták többek között az adott személyek nevét, foglalkozását, valamint az országot, illetve város megnevezését, ahonnan származtak. A több mint harmincezer nevet tartalmazó listák jó forrásbázist képeztek a szerző kutatásához. Grubb kimutatásai szerint a német bevándorlás 1817-ben tetőzött Pennsylvániában, ekkor mintegy 4500 fő érkezett az államba, ez a szám 1835-ben a legalacsonyabb, ebben az évben nulla, vagyis a rendelkezésre álló források szerint egyetlen német bevándorlót sem regisztráltak az államban. 1727 és 1835 között összesen több mint 108 ezren vándoroltak be, a szerző táblázatokkal és grafikonokkal jól átláthatóan szemlélteti a számok éves megoszlását, de próbál egyéb tendenciákat is kimutatni, elemzi például a havi gyakoriságokat, illetve a halálózási rátákat nemcsak a letelepedés után, hanem a hosszú hajóutak tekintetében is. Ez utóbbival egyébként külön fejezetben is foglalkozik.

Az ötödik fejezettől kezdődik a kötet talán legérdekesebb része, innentől tárgyalja a szerző a bevándorlók jellegzetességeit. Foglalkozik például a korcsoportok és a foglalkozás szerinti megoszlással, majd pedig a családok összetételével. A német bevándorlók jellemzőit – ahol lehetőség nyílik rá – összeveti az Angliából érkezettek adataival, eltéréseket és hasonlóságokat keres, illetve igyekszik jól elkülöníthető vonásokat megkülönböztetni. A könyv 95. oldalán például táblázatban hasonlítja össze a két ország bevándorlóinak korcsoportok szerinti megoszlását. A források alapján kimutatja, hogy amint az sejthető, mindkét nemzetnél elsősorban a húsz és harminc év közötti korosztály volt a kalandvágyóbb, főleg rájuk jellemző az országváltás, számuk a németeknél 40 és 50 százalék között mozgott. Egy

viszonylag komoly, 30 százalékos arányban található meg a harminc év fölöttiek, illetve további 14 százalékot képviseltek azok, akik már a negyvenedik életévüket is betöltötték. Érdekes még ebben a fejezetben a szerző azon észrevétele, hogy a németekre sokkal inkább volt jellemző a családdal együtt való kivándorlás, mint az angolokra, ami megmutatkozott utóbbiak átlagéletkorában is, az angol bevándorlók több mint 40 százaléka ugyanis általában 21 és 25 év közötti volt. Szó esik még a fejezetben a foglalkozáscsoportok megoszlásáról is. Érdekes megállapítás, hogy a vizsgált időszakban Pennsylvaniába érkezett németeknek mindössze egy százaléka volt földműves, míg az angolok esetében ez a szám közvetlenül a függetlenségi háború előtt például 25 százalék volt. A 101. oldalon a szerző azt állítja, hogy a „földműves” kategória kivételével a németek jóval képzetebbek voltak minden foglalkozásban, mint az angolok, nem világos azonban, hogy ezt a kijelentést alacsony számukon kívül mire alapozza. A rendkívül kevés földműves jelenlétének oka a szerző szerint valószínűleg abban keresendő, hogy többségük nem engedhette meg magának az Amerikába való kiutazást – még a szerződéses szolgaság vállalásával sem.

A következő három fejezet a német bevándorlók iskolázottságára és műveltségére összpontosít. Grubb kutatásai szerint a németek kezdetben kiemelkedően műveltek voltak a gyarmat többi bevándorló csoportjához képest, a XVIII–XIX. század fordulójára a különbség már nem volt elütő, de még mindig mérhető volt. Műveltség és iskolázottság alatt a szerző legfőképp az írni- és olvasni tudást érti. Ennek vizsgálatához Grubb az egyének aláírásait vette alapul, forrásai a már említett utasnévsorok (melyeket a beutazóknak maguknak is alá kellett írniuk, az írni nem tudóknak a közismert X-jelet kellett tenniük), illetve az úgynevezett szolgaszerződések voltak, ez utóbbiról később még lesz szó. A németek esetében található a legkevesebb X, Grubb szerint az arány később, a bevándorlók egyre növekvő száma, illetve főként az egyre több gyermekkorú miatt a XIX. század első felében jelentősen romlik, de még mindig a többi kolónia arányai fölött található. A 138. oldalon olvasható következtetésekben a szerző az iskolázottsággal kapcsolatban azt is kijelenti, hogy az amerikai gyarmatokra érkező német bevándorlóknál átlagosan kisebb volt az analfabetizmus, mint az anyaországuk azon részein, ahonnan a csoportok érkeztek. Az iskolázottság aránya korcsoportonként is látványosan növekedett.

A kilencedik fejezettel indul a könyv második nagy részegysége, ami a szerződéses szolgaság intézményével foglalkozik, továbbra is fókuszban tartva a német bevándorlókat. A szerződéses szolgaság bevett szokás volt a korabeli Amerikában, a bevándorlók költségeik fedezésére gyakran írtak

alá szolgálási szerződéseket. Ennek lényege az volt, hogy az általában 3-tól 7 évig terjedő szolgálót vállalva az adott személy alkalmazója fizette a bevándorlással és letelepedéssel kapcsolatos költségeket, amiért cserébe a szolga jogait korlátozták, ő maga pedig az alkalmazó tulajdonába került a szerződés idejére. A 11. és 12. fejezetben a szolgálási szerződések forrásértékét és elemzésük módszereit írja le a szerző, kiemelve, hogy a szerződéseknek több típusa is volt, amelyek a századok során változásokon mentek keresztül, ami megnehezíti mélyebb összehasonlító elemzésüket. A források alapján a pennsylvaniai németek körében Grubb a szerződéses szolgálót vállalók számát 44,8 százalékra teszi, ebből a legtöbben egyedülálló, gyermektelen felnőttek, illetve gyermeküket egyedül nevelő anyák közül kerültek ki. Családok esetében jellemzően a gyerekek száma fordított arányban állt annak valószínűségével, hogy valamelyik szülő szerződéses szolgálót vállal. Gyakori volt, főleg többgyermekes családoknál, adósságaik rendezésének fejében a gyermekek szolgálásba adása is. Általában a legidősebb gyermek jutott erre a sorsra, ami a korszakban társadalmilag teljesen elfogadott dolog volt. A szerző a 15. fejezetben arról is ír, hogy a pennsylvaniai németek esetében rendkívül kevés forrás bizonyítja azt, hogy gyermekeiket ilyen módon használták volna adósságaik kiváltására, ami persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy rájuk ez a szokás nem lett volna jellemző, lehet, hogy mindössze a források hiánya miatt a jelenség nem kimutatható.

A további három fejezet a szolgálás intézményének hanyatlását, majd teljes eltűnését elemzi. A legfontosabb kérdés, hogy mi volt az oka annak, hogy ez a kétszáz éven keresztül hatékonyan működő rendszer hirtelen, az 1820-as években megszűnt. A kérdést a szakirodalomban általában a kereslet és a kínálat szempontjaiból szokás vizsgálni, e kettő közül véleménye szerint a kereslet kizárható, mivel aligha csökkent volna az igény a szerződéses „rabszolgákra”. Sokkal inkább az egyre növekvő telepeskolóniák létrejötte lehet a magyarázat, amelyek a szerző szerint már képesek voltak megfelelő támogatást nyújtani az újonnan érkezőknek, akik így nem szorultak rá arra, hogy szolgának álljanak. Így a kínálat rövidesen beszűkült, majd teljesen megszűnt, a szolgálás intézménye pedig eltűnt.

A két fejezetből álló epilógusban a szerző röviden áttekinti a német bevándorlók történetét az 1820-as évektől 1920-ig. Nagy vonalakban felvázolja azt a hátteret, amelyből a német telepesek elindultak Amerikába, elemzi lehetőségeiket és méltatja jelentőségüket az Egyesült Államok gazdaságának fejlődésében. Kijelöli a további kutatás lehetőségeit, illetve eligazítja a témába magukat mélyebben beleásni kívánó olvasókat.

Farley Grubb munkája összességében jól megírt összegzése a német bevándorlók történetének, a szerző komoly forrásbázisra és nagy mértékű szakmai felkészültségre építve fejt ki megállapításait. Grubb alapos munkáját gazdag jegyzetapparátussal támasztja alá, a fejezetek végén az adott témában való további tájékozódást elősegítő irodalomlisták találhatók. A könyv emellett olvasmányos, nyelvezete nem kifejezetten nehéz, közepes angol nyelvtudással és némi szaknyelvi tájékozottsággal is viszonylag könnyedén olvasható. Érdekes és hasznos olvasmány lehet a migráció történetével foglalkozni kívánó történészek számára és követendő példa is lehetne, hiszen érdemes lenne megírni például a XIX–XX. század során Magyarországról Amerikába emigrált csoportok társadalomtörténetét, akár Grubbhoz hasonlóan, egy-egy államra vonatkoztatva. Ez a könyv útmutatója lehet egy ilyen kutatásnak, ami kiegészülhetne hazai forrásokkal is, így több szövegből is vizsgálhatná az elvándorlás kérdését, illetve az elvándoroltak társadalmi jellemzőit.

Farley Grubb: *German Immigration and Servitude in America, 1709–1920* (A német kivándorlás és szerződéses szolgaság Amerikába, 1709–1920). Routledge, New York, 2011. 460 o.

Rakita Eszter